

Loutka a moderna

Vizualita českého loutkového rodinného divadla, spolkového divadla a uměleckých scén v první polovině dvacátého století jako osobitý odraz avantgardních a modernistických snah českých výtvarných umělců

Pavel Jirásek

Přednáška vychází ze stejnojmenné knihy Marie a Pavla Jiráskových, vydané r. 2011 nakl. Arbor vitae v Řevnicích.

Loutka moderna je specifickým pohledem scénografa na padesátiletý vývoj loutkářské scénografie v Čechách a na Moravě v době, kdy se o části z ní mluví jako o období výtvarnické hegemonie. Zpočátku to byla doba, kdy ve většině rodinných i spolkových divadel působili výtvarníci do té míry, že ovlivňovali celou podobu představení, mnohdy i tak, že i jejich samotný potenciál nemohl být plně využit, neboť loutkářská dramaturgie a režie v dnešním slova smyslu ještě neexistovala. Přesto umělecké výkony českých loutkářských výtvarníků už od počátku byly mimořádné a to pokračovalo i do let třicátých, kdy se píše o tom, že došlo k „přesunu důrazu ze složky výtvarné na složku režijní“. Přesněji by se dalo o vývoji ve třicátých a čtyřicátých letech říci, že k důrazu na modernistickou výtvarnou formu přibýly postupně ještě možnosti herecké, dramaturgické a režijní a tím bylo moderní české loutkové divadlo postupně etablováno. Výtvarná a scénografická kvalita vrcholů českého loutkového divadla v letech 1900 až 1950 je dokonce typická a jako taková je respektována i v zahraničí.

Práce o vizualitě českého loutkového divadla v první polovině 20. století pak sleduje sepětí autorů – návrhářů, řezbářů, malířů a scénografů s vývojem jak velkého divadla, tak zejména s vývojem avantgardních a modernistických snah v evropském umění obecně. Jsme svědky proměny loutkového jeviště od historismu, secesních a symbolických snah, přes impresionistické a expresionistické výboje, přes kubismus či architektonické art deco až po tvarově fundamentální barevně rozjásaný funkcionalismus či nablýskanou revuální stylizaci. Osou výkladu je především scénografický styl loutky a

dekorací, jevištní stylizace a technologický vývoj, určující vizuální charakter představení. Z tohoto hlediska se výrazný výtvarný počín mohl odehrát i tam, kde ostatní složky představení pokulhávaly nebo pouze v oblasti nerealizovaných návrhů či v oblasti tvarosloví loutky-hračky, která nebyla zamýšlena prvotně jako dramatický typ. Přestože výklad komentuje především logickou osu výtvarného jevištního vývoje, nečiní tak bez souvislostí s vývojem ostatních divadelních prvků, včetně jevištních technologií, vývoje repertoáru, vývoje loutkoherectví, dramaturgie i režie. Procházíme tak obdobím „loutkářské renesance“ s vyústěním řezbářské tradice a celkovým vyrovnáváním se s loutkářskou tradicí kočovných marionetářů, přes impulsy českých výtvarníků ve dvacátých letech v době „hegemonie výtvarníků“, které loutkové jeviště osvobozují a otevírají mu nevídané horizonty, až po nástup klasické loutkářské moderny ve třicátých letech, jejíž dědictví doznívá ještě po II. světové válce. Nedílnou součástí přípravy textu byla analýza stovek obrazových materiálů, zahrnující fotografickou dokumentaci představení, scénické, kostýmní a loutkové návrhy, fotografie loutek, plakáty, programy, ilustrace, karikatury i celý vizuální styl loutkářských časopisů. Předpokladem byla i znalost řady podstatných českých veřejných a soukromých sbírek loutkářských památek. Textová práce doplněná výběrovým obrazovým doprovodem tak může posloužit jako přehledný a systematický průvodce českou loutkářskou scénografií první poloviny dvacátého století, nabízející pochopení vývoje vizuality uměleckých scén jako osobitého odrazu avantgardních a modernistických snah českých výtvarných umělců.